

“BOBURNOMA” ASARIDAGI TILGA OID ILMİY-BADIİY TOPILMALAR

Jamoat xavfsizligi universiteti kursantlari

Muhriddin To‘xtamurodov

Faxriyor Baxtiyorov

Mehrangiz Najmiddinova

O‘zbekiston jahon tillari universiteti talabasi

Quvonchbek G‘aybullayev

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘zbek mumtoz adabiyotining buyuk siymosi Zahiriddin Muhammad Bobur hayoti va ijodi haqida ma’lumotlar keltirildi. Bu ma’lumatlar asosan Boburning ijodiy asarlarini o‘rganish orqali yuzaga keldi. Shoh va shoir deb ta’rif beriladigan Bobur o‘z davrining olim insoni ham edi. Faqatgina she’riyat bobida emas, siyosat va deplomatiya sohasida ham o‘z davriga xos yetakchi rahbar bo‘la oldi. Bugungi kunda mumtoz asarlarni o‘rganar ekanmiz, “Boburnoma” ni ustida qilingan ko‘plab tadqiqotlar e’tiborni tortadi. “Boburnoma” ning mumtoz matnlari asosida ko‘plab tilga va badiiy adabiyotga oid qimmatli ma’lumatlar aniqlangani bilan muhim ahamiyatga egadir.

Kalit so‘zlar: “Boburnoma”, “Mubayyin”, “Xatti Boburiy”, tarix, adabiyot, geografiya, etnografiya, iboralar, maqolalar, fors tili tovush.

KIRISH

O‘zbek klassik adabiyotining XV asr oxiri, XVI asr boshlarida yashab ijod etgan atoqli nomoyondalaridan Zahiriddin Muhammad Bobur o‘zining qarma – qarshiligi, murakkab va qisqa hayotida (1483-1530) anchagina asarlar yaratgan bo‘lsa-da, ularning hammasi bizgacha yetib kelgan emas.

Boburning hozirgacha ilm xazinasiga kelib qo‘shilgan asarlari uncha to‘liq bo‘lmagan bir devoni, islom dini asoslarini bayon etuvchi —Mubayyin|| nomli she’riy risolasi, —Volidiya|| atalgan tasavvufga oid bir kitobchanning nazm bilan tarjimasini, Bobur ixtiro etgan va —Xatti Boburiy|| nomi bilan mashxur bolgan alfavit jadvali hamda —Boburnoma|| asaridan iboratdir.

Zahiriddin Muhammad Bobur qilgan ijodiy merosining eng muxim va eng yirigi O‘rta Osiyo, Afg‘oniston, Hindiston va Eron xalqlari tarixi, geografiyasi, etnografiyasiga oid nodir va qimmatli ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan v o‘sha davr o‘zbek klassik adabiyoti va adabiiy tilining yorqin namunasi bo‘lgan —Boburnoma|| asaridir.

Bu asar mazmunining rang-barangligi, bir jahon materialni o‘z ichiga olganligi bilan, til va uslubning go‘zalligi bilan XVIII, ayniqsa XIX asr sharqshunos olimlarning diqqatini o‘ziga tortgan va uning turli qo‘lyozma nusxalari izlana boshlangan va g‘arb

tillariga tarjima qilishga kirishilgan edi. Asarning asli nomi —Boburiyal bo'lsada, uni —Voqeanomall , —Tuzuki Boburiy||, —Voqعتi Boburiy||,deb atadilar,keyinchalik —Boburnomall degan nom bilan mashhur bo'lib ketdi.

Bu asarning to'liq teksti 1857-yilda tukolog H.U.Ilimenskiy tomonidan Qozonda tipografiya yo'li bilan o'zining to'rt betlik nashr prinsiplarini ko'rsatgan ruscha so'z boshisi bilan bosilgan. Asarni nashrga tayyorlash va dunyoga chiqarishga H.U.Ilimenskiyning zo'r faoliyati ko'rsatganini alohida qayd etish kerak.

Bu nashrdan keyin 1905-yilda ingliz orientalistlaridan A.Beverij xonim —Boburnomallning Haydarobodda topilgan bir qo'lyozmasining faksimilesini qo'lyozmaning ayni o'zini sinkografiya yo'li bilan nashr etdi. Bu nushaning qachon va kim tomonidan ro'chirilgani noma'lum. Bu ham to'liq tekst bo'lsa-da, Qozon bosmasiga nisbatan ba'zi tushib qolgan joylari va ayrim nuqsonlari bordir. Lekin umuman olganda har ikkala nusxa ham ayrim-ayrim nuqsonlardan holi emasdir. London nusxasining afzalligi bunda shundaki, A.Beverij nusxaning ayni o'zini berib juda yaxshi ish qilgan shu bilan birga asar oxrida mukammal kishi ismlari,geografiya va qabila, urug' nomlari ko'rsatkichi berilgan va ingliz tilida o'n betlik so'z boshisi ham bor.Lekin ko'rsatkichlarni transliterasiyasiz arab yozuvi bilan berilishi nashrni to'g'ri o'qish masalasini qiyinlashtiradi.

Mana shu ikki mavjud nusxaga asoslanib,1848-1949 yillarda —Boburnomallning ikki qismidan iborat to'liq teksti bosib tarqatilgan edi. Bu nashrqarshiligi,murakkab va qisqa hayotida (1483-1530) anchagina asarlar yaratgan bo'lsa-da, ularning hammasi bizgacha yetib kelgan emas. Boburning hozirgacha ilm xazinasiga kelib qo'shilgan asarlari uncha to'liq bo'lmagan bir devoni, islom dini asoslarini bayon etuvchi —Mubayyin|| nomli she'riy risolasi, —Volidiyal atalgan tasavvufga oid bir kitobchanning nazm bilan tarjimasi, Bobur ixtiro etgan va —Xatti Boburiy|| nomi bilan mashxur bolgan alfavit jadvali hamda —Boburnomall asaridan iboratdir.. Lekin umuman olganda har ikkala nusxa ham ayrim-ayrim nuqsonlardan holi emasdir. London nusxasining afzalligi bunda shundaki, A.Beverij nusxaning ayni o'zini berib juda yaxshi ish qilgan shu bilan birga asar oxrida mukammal kishi ismlari,geografiya va qabila, urug' nomlari ko'rsatkichi berilgan va ingliz tilida o'n betlik so'z boshisi ham bor.Lekin ko'rsatkichlarni transliterasiyasiz arab yozuvi bilan berilishi nashrni to'g'ri o'qish masalasini qiyinlashtiradi. Mana shu ikki mavjud nusxaga asoslanib,1848-1949 yillarda —Boburnomallning ikki qismidan iborat to'liq teksti bosib tarqatilgan edi. Bu nashroddiy odam sifatidagi o'y-hayollari, orzu-armonlari, nozik-lutfumutoyibalari, odobahloq, davlat arboblarning etiketi,mamlakat ishlarini yuritish borasidagi kuzatishlardan tortib, turli dov-daraxtlar,o't-o'lanlar,ularning nomi, etimologiyasiga qadar keng va qiziqarli ma'lumotlar muallifning qomusiy bilim va salohiyotga ega bo'lganligini ko'rsatib turadi.

Bobur bu asari (—Vaqoel) da turli o'lkalarining tabiati, tog' va daryolari, el-ulusi, ularning tarixi, etnografiyasi, tili, adabiyoti tirikchilik vositalari, dunqarashi haqida, o'sha yerdagi nabotot va hayvonot singari behisob sohalar to'g'risida shu qadar ko'p ma'lumotlari jam etadiki, ularning aksari hanuzgacha o'z ilmiy qimmatini saqlab kelmoqda. Birgina filologiya sohasini olsak, u ana shu sarguzasht memuari sahifalarida —yo'l-yo'lakaylbitib o'tgan ayrim so'z va atamalarining kelib chiqishiga oid farazlar ham, Navoiy haqida bor-yo'g'I bir sahifaga Xondamirning Navoiy haqida yozgan butun bir —Makorimul ahloq risolasida topilmaydigan eng qimmatli ma'lumotlardan tortib, mutafakkir shoir she'riyatiga baho berganda —to turkey til bila she'r aytibdurlar, hech kim oncha ko'p va xo'p aytqon ermasl. Degan bir og'iz qaydi, mana oradan besh asr o'tsa hamki, karomat singari o'z ahamiyatini yo'qotmay kelyapti. Albatta ulug' shoir va davlat arbobi bu asarini o'z hayotining tarixnomasi, avlodlarga o'git tariqasida bitgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR: (REFERENCES)

1. V.Zohidov. Bobirning faoliyati va ilmiy-adabiy merosi haqida. Kitobda: Bobir. Bobirnoma. -T.:1960;
2. Azimdjanova S. Indiykiy divan Babura. T.: Fan, 1966.
3. X.Nazarova."Boburnoma" tilining sintaktik qurilishi. Dokt. diss. — T.: 1980;
4. Stebleva I.V. Semantika gazeley Babura. — M.: 1983.
5. H.Qudratullaev. Boburning adabiy-estetik qarashlari. -T.: Fan, 1983;
6. S.Hasanov. Boburning „Risolayi aruz— asari. -T.:1986;